

3. Kirjeiden kulttuurihistoriaa ja tulkinnan ongelmia

Maarit Leskelä-Kärki (2009)

Arkipäivän historiasta, mikrohistoriasta ja henkilöhistoriasta kiinnostumisen myötä myös uudenlaiset lähderyhmät ovat tulleet historian tutkimuksessa tärkeiksi. Näihin lukeutuvat monet yksityiseen ja intiimiin elämänpiiriin kuuluvat lähteet kuten omaelämäkerrat, päiväkirjat ja kirjeet. Omaelämäkertoihin ja päiväkirjoihin liittyvä etenkin feministinen kirjallisuudentutkimus on ollut laveaa jo 1970-luvulta lähtien; myös historioitsija pystyy hyödyntämään monia niistä teoreettisista keskusteluista, joita näiden tekstien ympärillä on käyty. Toisaalta on muistettava, että historian tutkijan ote tällaisiin omaelämäkerrallisiin lähteisiin on aina myös erityinen ja erilainen verrattuna esimerkiksi kirjallisuudentutkijan näkökulmiin. Kirjeet ovat nousseet erityisen kiinnostuksen kohteeksi humanis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa aivan viime vuosina; niihin liittyvät tulkinnalliset ja teoreettiset kysymykset ovat vihdoinkin alkaneet kiinnostaa myös historioitsijoita samalla kun niiden käyttö tutkimuksessa on lisääntynyt.

Jo itse kirjeiden kirjoittamisen kulttuurihistoria on kiinnostavaa, ja sen huomioiminen on tärkeää käytettäessä eri aikakausien kirjemateriaalia tutkimuksen aineistona. Kirjeet ovat kantaneet mukanaan erilaisia merkityksiä ja kulttuurisia tapoja eri aikoina. Kirjeiden kirjoittamisen kulta-aikana pidetään usein 1800-lukua, jolloin kehittyvä postilaitos mahdollisti hyvinkin vilkkaan kirjeenvaihdon ja kirjeiden kulkemisen jopa saman päivän sisällä. Jo 1700-luvulla kirjeiden kirjoittaminen ja taidon opettelemisen tärkeys kuitenkin korostuivat. Kirjeet olivat etenkin yläluokan ja nousevan keskiluokan tärkein kommunikaatiomuoto. Kirjeiden kirjoittaminen muodostui sivistyneistön naisille keskeiseksi tehtäväksi, johon saattoi upota viikossa useita tunteja. Kirjeillä ylläpidettiin perhe- ja sukulaisuussiteitä sekä vaalittiin ystävyysuhteita. 1800-lukulaisessa kirjeenvaihdossa intiimin ja julkisen välinen raja oli toisenlainen, kuin miten sen nykyään ymmärrämme. Kirjeisiin liittyi kollektiivisuutta niin kirjoittamisen kuin lukemisenkin kohdalla; kirjeiden lukeminen ääneen oli osa kirjeisiin liittyvää kulttuurista käytäntöä ja kirjeiden kirjoittamisen konventionaalisuutta ohjasivat suositut kirjeiden kirjoittamisoppaat. 1800-luvun mittaan kirjeiden kirjoittaminen privatisoitui ja intiimistyi; esimerkiksi monelle nuorelle kihlaparille kirjeistä tuli paikka, jossa suhdetta luotiin ja jossa toisen oppi tuntemaan. Tästä vahvasta kirjeiden kirjoittamisen kulttuurisesta merkityksestä johtuen meillä nykypäivän tutkijoilla on monissa arkistoissa käytössä runsain mitoin nimenomaan 1800-luvun ja 1900-luvun alun yksityishenkilöiden kirjeitä, jotka mahdollistavat hyvinkin intiimin tutkimusotteen. Vielä pitkälle 1900-luvulle kirjeet voivat muodostaa keskeisen aineiston henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa. Toki kirjeitä voidaan käyttää myös hyvin monenlaisissa muussakin tutkimuksessa muun aineiston rinnalla.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa kirjeet ovat nousseet eri tavoin esiin. On tutkittu kirjeiden kirjoittamisen konventioita, kirjeiden ja fiktion välistä suhdetta, perhekirjeenvaihtoja elämäntavan ilmentäjänä, ihmisten välisiä suhteita kirjeenvaihdossa tai kirjeissä ilmeneviä rakkauskäsityksiä. Vaikka kirjeiden käyttö on ollut yleisintä 1700-1900-lukuja koskevassa tutkimuksessa, on kirjeitä olemassa myös varhaisemmilta ajoilta. Esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Anu Lahtisen tuoreessa tutkimuksessa yksityiskirjeet ovat tuoneet aivan uutta tietoa keskiajan aatelisten toiminnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksista Suomessa.

Kasvatuksen historian suhteen yksi kiinnostava alue ovat tutkimukset, joita on tehty kirjeiden kirjoittamisesta osana kasvatusta ja koulutusta. Kirjeitä on tutkittu esimerkiksi osana 1700-luvun aatelistyyttöjen kasvatusta. Kulttuurihistorioitsija ja nuorisotutkija Kaisa Vehkalahti taas käyttää

oivallisesti kirjeitä lähteenään tutkimuksessaan 1900-luvun alun suomalaisista kasvatustytöistä Kirjeet ja niihin liittyvät käytänteet olivat kiinteä osa kasvatustytöiden opetusta ja nuorten tyttöjen uudenlaisen identiteetin rakentamista. Kirjeiden avulla kouluttiin ja ohjattiin oikeanlaisen tyttöyteen, mutta kirjeiden kirjoittamisen ja vastaanottamisen sääntely saattoi toimia kasvatustytöiden ympäristössä myös rankaisevana elementtinä.

Kirjeet voivat toimia koko tutkimuksen keskeisenä kohteena ja pääasiallisena aineistona, minkä kautta jotain tiettyä kysymystä tutkitaan. Tai ne voivat yhtä hyvin olla osa muuta tutkimusmateriaalia ja valottaa vain jotain tiettyä tutkimuksen osa-alueita. Oli tapaus mikä hyvänsä, on tutkijan tärkeää pysähtyä kirjemateriaalin äärelle ja pohtia kirjeiden erityisluonnetta sekä niihin liittyviä metodologisia kysymyksiä, sillä kirjeet ovat äärimmäisen monimutkainen ja tulkinnallisesti vaativa lähdeaineisto. Aikaisemmassa historiantutkimuksessa kirjeitä saatettiin käyttää hyvinkin suorasukaisesti lähinnä ”kuvittamaan” ja elävöittämään tutkimusta, mutta nykyään yhä useampi historioitsijakin muistaa, että monet metodologiset kysymykset ovat kirjeitä lukiessa tärkeitä. Se on paitsi tutkimuskriittisesti ja -eettisesti tärkeää, myös äärettömän kiehtovaa.

Nostan seuraavassa esille muutamia kirjeiden käytön kannalta keskeisiä ja kiinnostavia kysymyksiä, joiden toivon herättävän lukijat ja tulevat kirjeiden tutkijat huomaamaan niiden erityislaadun ja pohtimaan niiden käyttöä enemmän. Tarkasteluni pohjana on ennen muuta oma tutkimukseni, joka on käsitellyt sivistyneistön kirjeenvaihtoa 1800-luvulta 1900-luvun puoliväliin. Keskitynkään ennen muuta intiimiin perhe- tai ystävyyskirjeenvaihtoon, mutta on syytä muistaa, että monenlaiset muutkin kirjeet kuten liikekirjeet tai työkirjeet sisältävät erilaisia konventioita ja tapoja, jotka ohjailevat kirjeiden kirjoittamista. Toisaalta taas ennen 1800-lukua kirjoitetut kirjeet ovat muodoltaan usein hyvin erityyppisiä kuin myöhemmät kirjeet; yhtä lailla voimme miettiä nykyistä tekstiviesti- ja sähköpostikulttuuria, jota ohjailevat jälleen uudet konventiot ja merkitysjärjestelmät.

Millaisia kirjeet ovat lähteinä?

Kirjailija-suomentaja Aune Krohn kuvaili kirjeiden merkitystä sisarelleen kirjailija Helmi Krohnille 20.8.1910:

Olet oikeassa, kirjeessä käy ”puhuminen” helpommin ja yhdistää enemmän. Minun käy ainakin usein niin. Hiljaisissa kammioissakin enimmäkseen me olemme enintään omaa itseämme, siellä myös pistäikse esiin kaikki se lämpö ja rakkaus, joka ulkona elämässä häveten vetäytyy piiloon kuin arka kukka. Ja kun kirjeet ovat kotoisin hiljaisista kammioista, elämästä, parhaasta, mitä uneksimme. Eihän ulkona, elämässä toteudu kuin pieni osa sitä, mitä olemme uneksineet. Siksi kai kohdatessa olemme niin paljon karkeatekoisempia kuin kirjeissä. Mutta eivät kirjeet silti epätosia ole. -- Kirjeissä tulee näkyviin se, mihin pyrimme; se rakkaus, jota emme osaa osottaa, se hieno, joka kosketuksesta tummuu. Vastaanottaja, hän istuu myös hiljaisessa kammiossaan, sydän herkkänä ja avoimena, ja voi häiriintymättä iloita siitä, mitä täten näkee. Se painuu sydämeen ja auttaa häntä silloin myöhemmin, kun todellisuus on edessä.

Tämä Aune Krohnin luonnehdinta kirjeen kirjoittamisen merkityksistä niin kirjoittajalleen kuin vastaanottajalleen kertoo niistä ulottuvuuksista, jotka ovat olennaisia kirjeitä tutkittaessa. Kirjeen sävy ja kirjoittamisen tapa kertovat myös siitä intiimiydestä ja henkilökohtaisuudesta, jotka luonnehtivat 1800–1900-lukujen yksityistä kirjeenvaihtoa. Aune Krohn näkee kirjeen olevan jotain yksityisyydessä tapahtuvaa, joka siten myös kertoisi yksilön sisimmistä tunnoista, siitä, mikä

”eninten on omaa itseämme”. Hän näkee ristiriidan kirjeiden maailman ja ulkoisen todellisuuden välillä, ihmisten välinen kirjeily on jotain toista kuin todellisessa elämässä tapahtuvat kohtaamiset. Kirjeiden maailma on hienovaraisempi, herkempi, ja ikään kuin todellisempi Aune Krohnille. Syynä on muun muassa se, että kirjeessä ”puhuminen” on helpompaa kuin kasvotusten. Sekä kirjeen kirjoittamiseen että sen lukemiseen liittyy Aunen näkemyksessä avoimuus ja eräänlainen todellisempi todellisuus kuin varsinaisessa eläytössä elämässä. Voiko kirjeitä pitää autenttisina, todellisina lähteinä? Millaisia tulkinnallisia ehtoja ja rajoituksia kirjeiden tutkimiseen liittyy?

Dialogisuus

Pohdittaessa kirjeiden sisäiseen maailmaan liittyviä tulkinnallisia ehtoja kohdistuu ensimmäinen tärkeä huomio kirjeiden dialogisuuteen. Kirjeet ovat aina useamman kuin yhden ihmisen tuottamia, kirjeissä niin sen kirjoittaja ja vastaanottaja(t) ovat yhtä tärkeässä osassa. Kirje on aina dialogia jonkun toisen ihmisen kanssa – tilanteesta riippuen se saattaa yhtä lailla olla puhetta itsen kanssa, päiväkirjamaista purkautumista. Vastaanottaja on kuitenkin aina merkityksellinen siinä, mitä ja miten kirjoitetaan.

Kirjeet eroavat muista kirjoittamisen muodoista juuri kommunikatiivisuutensa vuoksi ja siinä, että ne ovat referentiaalisessa suhteessa henkilöihin ja paikkoihin myös tekstin ulkopuolella. Kirjeisiin liittyvää kahdenvälisyyttä ja keskustelunomaisuutta luonnehtii hyvin kirjeessään ystävälleen Erkki Melartinille Helmi Krohn, jolle saapunut kirje oli kuin puhetta suoraan ystävältä:

Mutta joka kerta kun saan kirjeen teiltä, niin tuntuu minusta kuin astuisitte sisään minun luokseni, ojentaisitte minulle toverillisesti kättä ja sanoisitte paljon sydämellistä, hyvää ja kaunista. Ja kun minä näen ja kuulen teitä niin elävästi, niin minä aina tahtoisin vastata teille jotakin ja siksi minä olen niin kiireellinen vastaamaan.

Kommunikaation ja kirjoittamisen dialogisuudesta kirjoittanutta Mihail Bahtinia mukaellen voidaan sanoa, että kirjeiden dialogisuus aiheuttaa sen, että ne ovat aina puoliksi jonkun toisen.

Kirjoittamalla ja niillä erityisillä tavoilla, miten kirjoitamme, luomme identiteettiämme yhä uudestaan ja näytämme muille millaisia olemme tai haluaisimme olla. Kirjeenvaihtoon liittyy aina vähintään kaksi puolta, kaksi subjektia, jotka kertovat ja lukevat mahdollisesti eri tarinoita, kaksi ääntä, joiden kautta itseä ja toista määritellään ja uudelleenmääritellään jatkuvasti. Kirjeiden tulkintaan vaikuttaakin olennaisesti se, onko kyseessä laaja kahden ihmisen välinen kirjeenvaihto vai muutama yksittäinen kirje. Yksittäinen kirje on merkitykseltään hyvin erilainen, kuin ajallisesti pitkässä kirjeenvaihtosuhteessa syntyneet kirjeet.

Englantilainen kirjetutkija Liz Stanley puhuikin erityisestä kirjekokoelmasta (engl. *epistolarium*), joka kattaa yhden ihmisen koko kirjeenvaihdon. Hän antaa sille neljä eri merkitystä: 1. se voi olla yhden ihmisen koko jäljellä oleva kirjemateriaali 2. se voi olla koko yhden ihmisen tuottama kirjeenvaihtomateriaali pitäen sisällään kaikki postikorteista ja lapuista kirjeisiin, sekäs jäljellä olevat että unohtuneet 3. sen voi ajatella sisältävän myös kaikki vastauskirjeet yhden ihmisen kirjeisiin 4. sen voi ajatella sisältävän myös kaikki kirjeenvaihdon sivussa syntyneen:

myöhäisemmät toimitetut kokoelmat jne. Ajatus tällaisesta kokoelmasta voi olla hyödyllinen, jos tarkastelun kohteena on yksittäisen ihmisen laaja kirjekokoelma tai kirjeenvaihto. Stanley on itse tehnyt urauurtavaa työtä 1900-luvun taitteessa eläneen feministikirjailija Olive Schreinerin kirjeiden parissa ja muotoillut monia tärkeitä metodologisia ja teoreettisia käsityksiä kirjeiden tutkimisesta. Hänen laajaan Schreiner-hankkeeseen voi tutustua sen nettisivuilla osoitteessa: <http://www.oliveschreinerletters.ed.ac.uk/index.html>

Dialogisuuteen liittyy ajatus kirjeen kirjoittamisen performatiivisuudesta. Kirjeiden kirjoittaminen on aina esittämistä jollekulle, joka on yhtäläillä kirjoittava minä. Liz Stanleyyn sanoin kirjeet ovat myös lahja toiselle, ja kirjoittajan ja vastaanottajan roolit vaihtuvat.

Näin kirjeiden kirjoittamisen dialogisuuteen liittyy myös vahva fiktion, kertomuksellisuuden ajatus. Pitkät kirjeenvaihtosuhteet edellyttävät tiettyjen roolien rakentamista suhteessa toiseen sekä tietyn juonen rakentumista kirjeisiin. Kirjeen kirjoittaja pakostikin rakentaa itsestään tietyn kirjeminän. Sama tapahtuu toisinpäin, myös kirjeiden vastaanottajasta rakennetaan persoona, ja näiden kirjepersoonien välille rakentuvat juonet. Siten yksityistä, autenttista kirjeenvaihtoa voi lukea kuin fiktiota, sillä se käyttää monia fiktion ja tarinan kertomisen muotoja. Se on silti epävakaampi, sillä kirjeissä maailma luodaan koko ajan uudestaan, prosessi on dynaaminen ja päättymätön. Siihen vaikuttaa uusien roolien ja uusien juonien kehittyminen. Oleellista dialogisuudessa onkin kirjeiden sisään rakentuva maailma ja se kuinka kirjeet rakentavat ihmisten välistä suhdetta, eivät vain heijasta sitä. Kirjoitetun sanan kautta saatettiin esimerkiksi 1800-luvulla kyetä luomaan kahden ihmisen välistä suhdetta paljon syvemmin ja suorapuheisemmin kuin kasvotusten tapaamisissa. Kirjeenvaihto tarjosi välineen ylläpitää ja rakentaa suhdetta esimerkiksi kihlusaikana, jolloin kahdenkeskiset tapaamiset olivat sivistyneistökulttuurissa tiukan säätelyn alaisia.

Huolimatta kirjeiden dialogisuudesta on tärkeää ymmärtää, että ne ovat aina kuitenkin eri asia kuin keskustelu. Nämä kaksi erottaa toisistaan jo se ajallinen ja tilallinen ero, mikä kirjeen kirjoittamiseen liittyy. Kirje luetaan aina toisessa ajassa ja paikassa kuin se on kirjoitettu, etäisyys on pakotettua ja vaikuttaa siihen, että omille ajatuksille ”puheelle” ei saa suoraa vastakaikua, jolloin kenties ennakoidaan jo monin tavoin kirjeen lukijan reaktioita. Useimmiten käy niin, että saamme vastauksen tai reaktion vain johonkin, vastaanotto omaan kirjeeseen saattaa olla hyvin puolinaista. Kirjettä kirjoitettaessa emme koskaan näe toisen kasvoja ja ilmeitä tai eleitä, kirjoittaminen on aina dialogia näkymättömälle. Kirjoittaminen on aina eri asia kuin puhuminen, siten kirjeet ovat hyvin kirjallinen, tekstuaalinen kommunikaation muoto. Kirjeet saattavat kirjoittajastaan joskus myös tuntua helpommalta ja luontevammalta ilmaisumuodolta, tätä mieltä oli ainakin Aune Krohn sanoessaan: ”Vaikka minä puolestani olen oikeastaan kirjeissä enemmän oma itseni ja välittömämpi ja saan paremmin ilmaistuksi itseäni kuin silmätyksin”.

Kysymys totuudesta

Kirjeisiin perustavalla tasolla vaikuttava dialogisuus johdattaa meidät toiseen tulkinnallisuuteen liittyvään kysymykseen eli kirjeiden totuudellisuuteen. Kirjeitä lukiessa on tarpeen muistuttaa itseään, että ne eivät kerro autenttisista ihmisistä, tunteista ja ajatuksista sinänsä, vaan kirjeisiin on kietoutunut määrättömästi konventioita, välillisyyttä ja kulttuurisia käytänteitä. Kirjeitä kirjoittaessaan ihminen jäsentää, karsii, poistaa ja lisää, luo kokemastaan siten niin itselle kuin toiselle ymmärrettävän tarinan. Kirjemateriaalista on mahdollista löytää vihjeitä yksilön identiteetistä, mutta samaan aikaan on muistettava, että kysymyksessä on tietty tulkintakulma. Jotain toista materiaalia tai toista kirjeaineistoa katsomalla kuva ihmisestä saattaisi muodostua hyvinkin toisenlaiseksi. Tämän seikan vuoksi on erityisen tärkeää muistaa, että etenkin henkilöhistoriaa tehtäessä huomioidaan henkilön koko tunnettu kirjeenvaihto tai vaihtoehtoisesti tarkastellaan vain tietyssä kirjemateriaalissa ilmenevää henkilöä, eikä oleteta, että tämän kautta voidaan sanoa hänestä kaikki oleellinen. Aina on pidettävä mielessä myös kirjekokoelmien puutteellisuus; kaikki ei ole missään nimessä tallentunut arkistoihin, joten aukkoja on varmasti. Katarina Eskola onkin huomauttanut, kuinka tärkein voi joskus piillä puuttuvissa kirjeissä.

Kaikki elämäkerrallinen materiaali (päiväkirjat, kirjeet, omaelämäkerrat, elämäkerrat) on aina rakennelmaa, konstruktiota; ne pitävät sisällään kulttuurisesti määrättyjä valintoja, sanontoja ja tulkintoja, jotka käyttävät oman aikansa normeja ja oletuksia sekä voimassaolevia diskursseja. Muutoin ne eivät olisi kertomuksia. Kuten ruotsalainen kirjallisuudentutkija Lisbeth Larsson huomauttaa, erityistä näissä kaikissa kirjoittamisen muodoissa on kuitenkin se, että näiden dokumenttien kirjoittaja tekee lukijansa kanssa ikään kuin totuudellisuuslupauksen ja siten ne ovat maailmassa olemassa ”todellisena puheena”, riippumatta siitä pystytäänkö niiden sisältö osoittamana valheeksi vai ei.

Kirjeiden kirjoittamisen taito

Kolmanneksi kirjeiden tulkinnassa on otettava huomioon niiden tekstuaalinen maailma, johon liittyy mm. niiden retorinen taso, joka on osin sitoutunut konventioihin. Tämä liittyy osaltaan siihen, että kirjeisiin sisältyy vahva performatiivinen, esittävä piirre. Kirjeen kirjoittamiseen kuuluu tiettyjä opittuja muotoja ja tapoja yhtä lailla kuin päiväkirjan tai omaelämäkerran kirjoittamiseen. Roger Chartier on huomionut, että 1500-1700-luvuilla ilmaantui vahva kirjoittamisen kontrolloinnin idea: kehittyi erityinen kirjallisuuden laji, joka keskittyi tarkastelemaan kirjoitettua kieltä, säätämään ja ohjaamaan sitä, miten kirjoitettiin, rakentamaan konventioita ja muotoja. Osaltaan tämä näkyi 1700-luvulla yleistyneissä kirjeiden kirjoittamisen oppaissa, joita ilmestyi valtavia määriä. 1700-luvun ylemmän luokan kulttuurissa kirjeiden kirjoittamisen taito oli olennainen osa oman itsen etsimistä ja ilmaisemista, siihen liittyi vahva kasvatuksellinen ja opetuksellinen elementti. Tämä liittyi myös tuolloiseen kirjekulttuuriin julkisuuteen: kirjeitä luettiin ääneen, ne olivat eräänlaista käsinkirjoitettua kirjallisuutta, jonka kirjoittajan tuli tuntee pelin säännöt, jottei hänen tarvitsisi hävetä ilmaisuaan. Kiinnostavaa on, että tämä ilmenee vahvasti vielä 1900-luvun puolivälin tyttöjen kasvatuksessa. Muistelllessaan lapsuuttana ja nuoruuttaan sosiologi Elina Haavio-Mannila on kertonut, kuinka hänen isänsä kansanrunoudentutkija, runoilija Martti Haavio kiinnitti erityistä huomiota paitsi tyttärenä käsialan kehittymiseen myös tämän kirjalliseen ilmaisuun asettamalla määrällisiä tavoitteita päiväkirjan sivujen täyttämiseksi. Kuten kirjeen kirjoittamiseen myös päiväkirjoihin on tyttöjen kohdalla liittynyt vahva kasvatuksellinen elementti.

Tutkija joutuu aina kamppailemaan sen tosiasian kanssa, että kirjeiden sisäinen maailma on hänelle vieras. Tulkintojemme rajat syntyvät kirjeiden intertekstuaalisuudesta, eli viittaaminen toisaalta kirjeissä puhuttuun ja toisaalta kirjeiden ulkopuoliseen maailmaan. Monet asiat, henkilöiden nimet, tapahtumat ym. saattavat jäädä ikuisiksi ajoiksi arvoituksiksi, joihin vain kirjeiden kirjoittajat tietävät vastauksen. Yhtä lailla kirjeistä saattaa kokonaan puuttua jokin meistä olennaisen tärkeältä tuntuva asia, joka aiheuttaa tutkimuksemme pakottavia rajauksia. Esim. Kai Häggmanin tutkimuksessa tällaiseksi osoittautui sukupuolielämä ja seksuaalisuus, joka oli asia, jonka kaikki Waseniuksen perhekirjeenvaihdon osalliset 1800-luvulla ”unohtivat”.

Kynän jälki ja paperin lumo

Lopuksi vielä neljäs ulottuvuus kirjeiden ominaisuuksiin liittyen: aivan viimeaikaisissa kirjetutkimuksissa huomio on alkanut kiinnittyä myös kirjeiden materiaalisuuteen. On syytä kiinnittää huomiota paperiin, kynään ja käsialaan ja nostaa siten kirje esiin myös artefaktina, esineenä. Tutkijalle kirjeiden lukeminen on samalla hyvin fyysinen kokemus; miltä paperi tuntuu, millaista viestiä käsiala tai tekstin sijoittelu paperille kirjoittajastaan kertoo. Kirjeiden esineellisyyteen kuuluvat silkinohuet paperilaadut, joita ei enää muutoin tapaa, taitetut kulmat, kellastuneet kuoret, postimerkit, mustetahrat, leimat, vaikeasti luettava käsiala, käsialan vaihtuminen koneella kirjoitettuun jne. Materiaalisuuteen liittyvät myös kysymykset siitä, miten

kirjeitä on välitetty eteenpäin, miten kulkuvälineet ja postilaitos ovat kehittyneet ja missä ajassa ne ovat kulkeneet paikkakunnasta tai maasta toiseen. Merkittävä on ollut muutos käsinkirjoitetuista kirjeistä koneella kirjoitettuihin; esimerkiksi Aune Krohnin hankkiessa kirjoituskoneen hän vähitellen siirtyi kirjoittamaan myös kirjeitä koneella, jolloin hän kyllä epäili tietyn persoonallisen sävyn jäävän uupumaan kirjeistä. Toisaalta Selma Lagerlöf ja Sophie Elkan pohtivat keskenään, kuinka paljon helpompaa tulevien tutkijoiden olisi lukea heidän keskinäistä kirjeenvaihtoaan, kun he alkoivat kirjoittaa kirjeitään kirjoituskoneella. Tämä kommentti avaa jälleen uuden näkökulman etenkin tunnettujen ihmisten kirjeiden tarkastelemiseen: kuinka tietoisia esimerkiksi kirjailijat ovat olleet mahdollisista tulevista lukijoista? Onko kirjeitä välillä kirjoitettu yhtä lailla jälkipolville kuin kirjekumppanillekin? Mitä tämä tulevan lukijan mahdollisuus on vaikuttanut itse kirjeenkirjoittamisen prosessiin?

Eettisiä kysymyksiä

Edellä esitetyt kysymykset johtavat tutkijan nopeasti niiden eettistenkin kysymysten äärelle, joita henkilökohtaista materiaalia lukiessa nousee esiin. Kirjeitä kuten mitä tahansa yksityistä materiaalia lukiessa, etenkin jos se on ennestään julkaisematonta, joudumme kohtaamaan kysymykset tutkimuksen eettisyydestä ja suhteestamme menneisyyden ihmisiin. Kirjeet käsissämme meillä on myös valta päättää, mitä niistä pääsee julki ja millä tavalla. Se vaatii vastuullisuutta ja oman aseman tiedostamista, joka on syytä myös kirjoittaa itse tutkimukseen auki.

Oleennaista historian­tutkijalle on tekstin historiallisuuden tunnistaminen: yhtäältä sen myöntäminen, että tekstejä ei voi palauttaa niiden autenttiseen merkitysten maailmaan ja toisaalta sen huomioiminen, että teksti on sijoitettava historiaansa. On oltava sensitiivinen tekstin vieraudelle ja ajalliselle etäisyydelle, vaikka pyrimmekin löytämään ymmärrystä menneisyyden tekstin kirjoittajaa kohtaan. Kirjeiden lukemiseen liittyy olennaisesti keskustelu siitä, mikä loppujen lopuksi on elämän, elämäkokemusten ja tekstien suhde. Kirjeissä kuten muissakin teksteissä on aina kyse myös konventioista ja historiallisuudesta, yksityisen ja persoonallisen erottaminen yleisemmistä käytännöistä on vaikeaa. Kuten esimerkiksi päiväkirjatutkimuksen yhteydessä on huomioitu, on selvää, että kirjeet kuten päiväkirjatkin ovat diskursiivisia luonteeltaan. Siten kukaan kirjoittaja ei voi vetäytyä kirjallisen instituution ja kirjallisten konventioiden ulkopuolelle. Erityisesti tämä koskettaa ammatikseen muutenkin kirjoittavia. Kuten Lynn Z. Bloom on kärjistetysti sanonut: kenelläkään ammattikirjailijalla ei ole yksityisiä tekstejä. Kirjailija on aina orientoitunut lukijaa kohti, hän haluaa kertoa hyvän tarinan, kiinnittää huomiota tekstin rytmiin ja sointuun ja tarjota tarpeeksi yksityiskohtia, jotta tulisi ymmärretyksi. Siten yksityisen ja julkisen, elämän ja fiktion välinen raja on aina veteen piirretty viiva. Vaikka nämä kysymykset ovat kirjailijan kohdalla erityisiä on niitä syytä pohtia myös ns. tavallisen kirjoittajan materiaalin äärellä: millainen tietoisuus lukijasta, ja kenestä lukijasta tekstien kirjoittajalla on ollut? Miten hän tiedostaa oman paikkansa ja kirjoittamansa tekstin sijainnin kulttuurissa?

Vaikka päiväkirjat ja kirjeet voivat tarjota hyvinkin autenttisen tunteen pääsystä yksilöiden kokemusmaailmaan, on muistettava, että ne eivät välttämättä kerro tunteista ja kokemuksista sinänsä

Samalla kirjeet ja päiväkirjat ovat juuri niitä paikkoja, joissa tunteet elävät ja tulevat ilmaistuiksi. Jo kirjoittaessamme kokemuksiamme esimerkiksi päiväkirjaan tai kirjeeseen astumme tiettyjen kulttuuristen käytäntöjen alueelle, joka määrittää meidän kirjoittamistamme. Jäsennämme, karsimme, poistamme ja lisäämme, luomme kokemastamme niin itselle kuin toiselle ymmärrettävän tarinan.

Kuten ruotsalainen historioitsija Eva Österberg on huomionut, viime aikojen historiantutkimuksessa voi selkeästi nähdä tapahtuneen, tai ainakin olevan tapahtumassa, käänteen kohti eettisiä kysymyksiä. Tämä on näkyvissä myös monissa Suomessa tehdyissä tutkimuksissa ja käydyissä keskusteluissa. Tätä voi pitää ainoastaan positiivisena seikkana; se myös velvoittaa meidät jokaisen tarkastelemaan omaa tutkimustamme eettisestä näkökulmasta. Miten käytämme aineistoamme? Millaisia tarinoita aineistomme avulla haluamme kertoa ja miksi? Mitä tulemme kertoneeksi menneiden ihmisten elämästä? Nämä kysymykset aktualisoituvat helposti käyttäessämme kirjeitä lähteenämme. Myös tästä syystä ne ovat oivallinen lähdemateriaali.

Kirjallisuutta:

Letter Writing as a Social Practice. Eds. David Barton & Nigel Hall. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia 2000

Correspondence. Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century. Transl. by Christopher Woodall. Polity Press: Cambridge 1997

Brevkonst. Red. Paulina Helgeson och Anna Nordenstam. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 2003

Epistolary Histories. Letters, Fiction, Culture. Ed. by Amanda Gilroy & V. M. Verhoeven. University Press of Virginia, Charlottesville and London 2000.

Hapuli, Ritva: ”Kirjoittamisen kulttuurihistoria.” *Historiallinen aikakauskirja* 3/2005.

Lahtinen, Anu: *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470-1620*. SKS, Helsinki 2007.

Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.

MacArthur, Elizabeth J.: *Extravagant Narratives. Closures and Dynamics in the Epistolary Form*. Princeton University Press, New Jersey 1990.

Stanley, Liz: ”The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences.” *Auto/Biography* 2004:12.

Ulvros, Eva-Helen: ”Genusrelationer i familjebrev.” *Genusperspektiv i historia. Metodövingar*. Red, Magnus Perlestam. Studentlitteratur, Lund 2001.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Sophie Creutzin aika. Aateliselämää 1700-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2008.

Vehkalahti, Kaisa: *Daughters of Penitence. Vuorela State Reform School and the Construction of Reformatory Identity, 1893-1923*. Omakustanne, 2008.